

QADIMGI HINDISTON MADANIYATI

Donayeva Gulnoza Abdumalik qizi

gulnozadonayeva1@gmail.com

Tel: +998919690917

Eshpo'latova Maftuna Shokir qizi

Maftunaeshpo'latova2006@gmail.com

Tel: +998937021979

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabalari

Annatsiya: Hindiston madaniyati etnik-lingvistik jihatdan xilma-xil Hindistonda paydo bo'lgan yoki ular bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy me'yorlar, axloqiy qadriyatlar, an'anaviy urf-odatlar, e'tiqod tizimlari, siyosiy tizimlar, artefaktlar va texnologiyalar merosidir. Bu atama Hindistondan tashqari, tarixlari Hindiston bilan immigratsiya, mustamlakachilik yoki ta'sir orqali, xususan, Janubiy Osiyo va Janubi-Sharqiy Osiyoda kuchli bog'langan mamlakatlar va madaniyatlarga ham tegishli. Hindistonning tillari, dinlari, raqsi, musiqasi, arxitekturasi, taomlari va urf-odatlari mamlakat ichida ham farq qiladi.¹

Kalit so'zi: Hindiston madaniyati, qadriyatlar, an'anaviy urf-odatlar, Janubiy Osiyo, urf-odatlar, Mohinjo-Daro, Pokiston, Buddizm.

Abstract: Indian culture refers to social norms, moral values, traditional customs, belief systems, political systems, artefacts and technologies are a legacy. The term also refers to countries and cultures outside of India whose histories are strongly linked to India through immigration, colonization or influence, particularly in South Asia and Southeast Asia. India's languages, religions, dance, music, architecture, food and customs also vary within the country.

Key words: Indian culture, values, traditional customs, South Asia, customs, Mohinjo-Daro, Pakistan, Buddhism.

Аннотация: Индийская культура относится к социальным нормам,

¹ Avdiyev, I. *Hind madaniyati* — 705 bet.
www.tadqiqotlar.uz

моральным ценностям, традиционным обычаям, системам верований, политическим системам, артефактам и технологиям, являющимся наследием. Этот термин также относится к странам и культурам за пределами Индии, история которых тесно связана с Индией посредством иммиграции, колонизации или влияния, особенно в Южной и Юго-Восточной Азии. Языки, религии, танцы, музыка, архитектура, еда и обычаи Индии также различаются в пределах страны.

Ключевые слова: индийская культура, ценности, традиционные обычаи, Южная Азия, обычаи, Мохинджо-Даро, Пакистан, буддизм.

Kirish: Hindiston haqli ravishda qadimgi Sharqning yuksak madaniyatli mamlakatlaridan biridir. Hindiston yarim oroli qadimdan tabiiy rang-baranglik, boy o'simlik, xayvonot va qimmatbaho yer osti boyliklariga ega bo'lgan. Yarim orolda ser suv Hind va Gang kabi daryolar mavjud. Mil. avv. 5 ming yillikning oxiri 4 ming yillikdan boshlab Hind daryosi vodiysida sun'iy sug'orishga asoslangan dexqonchilik vujudga kelgan. 4 ming yillik o'rtalariga kelib bu joyda o'ziga xos eng qadimgi Hind madaniyati vujudga kelgan. Dexqonchilik, xunarmandchilik, chorvachilik, savdo-sotiqning rivojlanishi natijasida qishloq va shaharlar paydo bo'lgan. Nixoyat, Hind daryosi va uning Panjob viloyati qadimgi davlatlar yuzaga keladi.²

Bu davlatlarning Mohinjo-Daro, Xarappa kabi katta shaharlari bo'lgan. Mohinjo-Daro hozirda Pokiston hududida joylashgan bo'lib, shahar maydoni 270 gektardan iborat. Bu yerdan arxeologlar ko'chalar, pishiq va xom g'ishtlardan qurilgan turar joylar, saroylar, omborxonalar, ibodatxonalar va podsho qarorgohining qoldiqlarini topishgan. Shaharda pishiq g'ishtdan qurilgan suv taxmoni va bo'lgan. Badavlat kishilarning uylari, shuningdek ibodatxonalar 2-3 qavatli qilib pishiq g'ishtdan 4,5 ming yil avval qurilgan. Xarappa shahridan

1. ² John Keay (2012), *India: A History*, 2nd Ed – Revised and Updated, Grove Press / Harper Collins, [ISBN 978-0-8021-4558-1](https://doi.org/10.1017/9780802145581), see Introduction and Chapters 3 through 11

arxeologlar 500 ga yaqin yodgorliklar topishgan. Shahar qurilishi Mohinjo - Daro bilan deyarli bir xil. Shaharda me'morchilik, to'qimachilik, kulolchilik, zargarlik, qurolsozlik ancha rivoj topgan. Xarappaliklar o'zlarining ieroglif yozuvlariga ham ega bo'lgan. Ikkala shaharda ham yirik g'alla omborlari topilgan bo'lib, bu davlatni markazlashgan darajasini ko'rsatadi.

Hindlar dunyoda birinchi bo'lib paxtadan mato to'qib, kiyimlar tikkanlar, chunki shahardan kiyim tikish, qurolsozlik ustaxona qoldiqlari topilgan. Harappa suv yo'li va quruqlik orqali shumerlar bilan savdo aloqalari borgan ilk quldorlik davlati e'di.

Mil. avv. 2 ming yillik o'rtalaridan boshlab Eron va Turon orqali Hindistonga ko'chmanchi, chorvador oriy qabilalari bostirib kiradi. Ular Gang va Panjob daryo vohalarining unumdor yerlariga kelib o'rmasganlar va keyinchalik mahalliy xalq bilan aralashib ketganlar. Oriylar bilan maxalliy xalq o'rtasidagi qonli janglar Hindlarning xalq og'zaki ijodiyoti namunalari bo'lgan «Mahobharat» va «Ramayana» dostonlarida ham aks ettirilgan. Hindlar o'zlarining qadimiy yozuvlariga ega bo'lganlar. Ularda astronomiya va matematika ham ancha rivoj topgan. Hindlar quyosh va suv soatlaridan foydalanganlar, o'zlarining taqvimlarini tuzganlar. Xalq og'zaki ijodining yuksak namunasi Vedalar, gimnlar, qo'shiqlar, afsunkor va diniy duolardan iborat to'plam tuzilgan. Vedalarda xayot va o'lim masalalari bo'yicha fikr yuritiladi. Bu ta'limotga ko'ra jon doimo bo'ladi va u kishi vafotidan keyin boshqa tanaga o'tadi. Hindlarning Veda ta'limoti inson mutloq jon bilan qo'shilishi, o'z jonini boshqara olmasligi, bu juda qiyin bo'lishiga qaramay uning mumkinligi to'g'risida fikr - mushohada yuritiladi. Ana shu ta'limot asosida yoga harakati kelib chiqqan.³

Mil. avv. 6 asrda Hindistonda buddizm dini paydo bo'ladi. Bu ta'limotning asoschisi Gautama Shakyamuni. U shimoliy Hindistonda mil. avv. 566-476 yillari yashagan. Budda so'zining sanskritcha (oliy bilimlarni egallagan, haqiqatga

³ Mohammada, Malika (2007), *The foundations of the composite culture in India*, Aakar Books, [ISBN 81-89833-18-9](#)

Lévi, Sylvain. *Pre-Aryan and Pre-Dravidian in India* (en). Asian Educational Services, 1993. [ISBN 978-81-206-0772-9](#).

erishgan) manosini beradi. Buddizm braxmanizmdagi odamlarni kastalarga bo'linishini qoralab, jamiyatdagi barcha kishilar teng bo'lishini e'tirof e'tadi.

Buddizm ta'limoti to'rt xaqiqatda o'z ifodasini topgan: 1. Turmush azob-uqubatlardan iborat; 2. Azob-uqubatlar sababi – kishilarning istaklari va nafslaridir. 3. Azob-uqubattan qutilish uchun kishilar o'zlarining istak va nafslarini tiyishlari kerak; 4. Azob-uqubatlardan halos bo'lish uchun Budda kashf etgan qoidalarga amal qilish kerak. Buddizm ta'limoti asosida boshqa odamlarga nisbatan yaxshi insoniy munosabatda bo'lish, boshqa tirik mavjudotga nisbatan zo'ravonlik ishlatmaslik, ayniqsa, o'ldirishni man g'oyasi e'tadi. Demak, inson axloqida gumanizm asosiy o'rin tutadi. Eramizning I asrida Buddizm Markaziy Osiyo orqali Xitoyga, Xitoydan Koreyaga, Yaponiya, Mug'uliston va Tibetga tarqaladi. Me'morchilikda ham katta yutuqlarga erishilgan. Hind ustalari g'isht va buyumlardan ajoyib imoratlar, saroylar qurganlar. I-VII asrlarda Bombay yaqinida tog'ni o'yib, 24 ta g'or monastirlari va beshta ibodatxona qurilishi, ya'ni Ajanta, majmuasi dunyo madaniyatida arxitektura, haykaltaroshlik va tasviriy san'atning o'ziga xos sintezi hisoblanadi. Chunki uning qurilishida yuqorida ko'rsatilgan san'at turlarining hammasidan foydalanilgan. Mil. avv. 950 va milodning 1050 yillari davomida Chandellas sulolasi davrida qurilgan Vhodjuraho-ertaksifat sevgi bayrami ibodatxonasi o'zining ajabtovur ko'rinishi jihatidan qovunga o'xshaydi. Hindlar o'sha davridayoq haykaltaroshlik sohasida o'zining nozik did, ulug'vorlik va insonparvarlikni tarannum etuvchi, kishini hayratga soluvchi asarlarini yaratganlar. Bularga hudo Vishna (Krishna) va Shiva timsolidagi haykallarni nisbat berish mumkin. Tabobat olamida hind arboblari kasallikni aniqlash va uni davolashda katta yutuqlarga erishgan. Davolashda ishlatiladigan doridarmonlar 1000 ga yaqin bo'lib, silash, uqalash, vanna qilish, jarrohlik usullaridan keng foydalanganlar. Hind kimyogarlari bo'yoq va turli kimyoviy moddalarni kashf etganlar. Hindiston shaxmat o'yinining vatani hisoblanadi.⁴

1. ⁴ Lévi, Sylvain. *Pre-Aryan and Pre-Dravidian in India* (en). Asian Educational Services, 1993. ISBN 978-81-206-0772-9. „It has been further
www.tadqiqotlar.uz 2-to'plam 2-son dekabr 2023

Hind madaniyati butun dunyoda eng jo'shqin va sirli madaniyatlardan biri sifatida tanilgan bugungi kunda mavjud bo'lgan bu ajoyib Osiyo ifodasi turli xil elementlarning birlashishi va assimilyatsiyasi natijasidir. Bu qo'shni mamlakatlar tendentsiyalarini o'ziga singdirgan, ulkan heterojen madaniy dinamikani yaratgan ajoyib madaniy aralash, bu dindan me'morchilik, san'at, gastronomiya yoki urf-odatlargacha bo'lgan jihatlarida aks etadi. Uning ko'pligi uni sayyoradagi eng qiziqarli mamlakatlardan biriga aylantirdi va butun dunyo bo'ylab sayohatchilar uchun ajoyib sayyohlik markaziga aylandi.

Ushbu hind madaniyati ming yillar davomida o'z an'analarini taklif qilib kelmoqda Hindistondagi eng qadimgi matn Rig-Veda-ga, miloddan avvalgi XV asrdan boshlab islomiy bosqinlar va G'arb mamlakatlari Hindiston ustidan hukmronlik qilgandan so'ng, unga turli madaniyatlar ta'sir ko'rsatdi, ammo mohiyati va an'analarini saqlab qoldi. Ming yillik an'ana va madaniyatni bitta post orqali aytib berishning iloji yo'q, lekin biz hind madaniyati va bizni o'ziga jalb qiladigan narsalar to'g'risida keng tasavvur yaratishga harakat qilamiz. Hindistonning qadimiy tarixi Vedik davr va Braxman davri. Birinchisi, miloddan avvalgi 3000 yil, Dravidiylar tsivilizatsiyasi rivojlangan madaniyatga ega bo'lgan, poliistik din bilan bir qatorda bronza sanoati, qishloq xo'jaligi va kichik jamoalar bo'lgan. Braxmanlar davri Kaspiy dengizi sohilidagi braxmanlar kichik qirolliklarni yaratadigan hududlarda hukmronlik qilgan paytga to'g'ri keldi. Biroq, ularning asosiy boshqaruvi va despotizmidan so'ng, xalq isyon ko'tarib, buddizmni keltirib chiqardi.

La eng dolzarb voqea forslardan arablarga, portugallarga yoki inglizlarga qadar turli madaniyatlarning bosqini haqida gapiradi. Bu juda keng xulosa, ammo bu bizga singib ketgan hind madaniyati tarix davomida olgan barcha ta'sirlari to'g'risida fikr beradi.

proved that not only linguistic but also certain cultural and political facts of ancient India, can be explained by Austroasiatic (Mon-Khmer) elements.“

2. Lévi, Sylvain. *Pre-Aryan and Pre-Dravidian in India* (en). Asian Educational Services, 1993. ISBN 978-81-206-0772-9. „It has been further proved that not only linguistic but also certain cultural and political facts of ancient India, can be explained by Austroasiatic (Mon-Khmer) elements.“

Bu bizga odamlarni Brahma xudosining tanasining turli qismlaridan yaratilganligi va shu bilan ular asrlar davomida hukmronlik qilgan to'rtta kastani yaratganligini o'rgatadi.

Brahma xudosining og'zidan ruhoniylarning eng qudratli guruhi bo'lgan Brahmanlar paydo bo'ldi. Chatriya - bu xudo quchog'idan chiqqan olijanob jangchilar. Vaisiya - bu xudo sonlaridan chiqqan savdogar va dehqonlar, xudolar oyoqlaridan chiqqan sudralar yoki xizmatchilar esa eng quyi kastalardir. Bunga qo'shimcha ravishda, begona odamlar deb hisoblanadigan va kastlar yoki jamiyatning bir qismi bo'lmagan daxlsizlar ham bor, chunki ular faqat eng past ishlarni qilishlari mumkin edi, masalan, odamlarning axlatini yig'ish. Hozirgi vaqtda kastalar qonuniy ravishda bostirilgan, ammo ulardan foydalanish va urf-odatlar va ularning jamiyatda qanchalik chuqur ildiz otganligi sababli saqlanib qolmoqda.

Din hind madaniyatining juda muhim qismidir va bugungi kunda kelib chiqishi hind yoki darmik bo'lgan to'rtta din mavjud. Hinduizm eng mashhur din va dunyoda uchinchi o'rinda turadi. Uning ichida turli xil maktablar va urf-odatlar mavjud va bu kastlarning an'alariga ergashadigan din. Uning asosiy xudolari - Rama, Shiva, Visnu, Krisna va Kali. Boshqa tomondan, dunyodagi eng muhim beshinchi o'rinni egallagan, Sakias podshohligining Rajasi o'g'li Sidarta Gautama tomonidan asos solingan buddizm mavjud bo'lib, u hamma narsadan voz kechib, tilanchi bo'lib o'zini ma'rifatli degan ma'noni anglatuvchi Budda deb atagan. Bu ezgulik, xayriya, sevgi va boshqa fazilatlar amaliyotiga asoslangan va g'ayritabiiydir. Shuningdek, buddizmga o'xshash yainizm va islomizm va hinduizm o'rtasida yarim yo'lda monoteistik din bo'lgan sihizm ham mavjud.

Hind madaniyati musiqasi va raqslari

Musiqiy ifoda shuningdek, xalq va klassik tovushlarning boy aralashmasidir, bu mamlakatning ekzotik va odatiy raqslarini yaratishga olib keldi. Biroq, 8 ta hind raqsi mavjud klassik sifatida tasniflangan va an'anaviy hind klassik ifodasi maqomi tufayli an'anaviy o'qitish tizimiga kiritilgan. U nufuzli Milliy musiqa, raqs va dramaturgiya akademiyasida o'qitiladi va quyidagilarni o'z ichiga oladi: bharatanatyam, katak, katakali, mohiyattam, kuchipudi, manipuri, odissi y satriya.

Bu ajoyib mifologik elementlarni ham o'z ichiga olgan g'ayrioddiy rivoyat shakllarining raqslari, siz ushbu ajoyib shoulardan biriga guvoh bo'lmasdan Hindistonga borolmaysiz. Hali ham mamlakatning ayrim hududlarida yangrayotgan xalq musiqasi mavjud. Bengalda Baullar, shimolda Bhangra musiqasi yoki Pujabda Kavvalilar bor.⁵

Hind madaniyatining gastronomiyasi

Bu erda ovqatlanish osmon uchun sarguzasht. Hind taomlari mazali kori va har doim guruch va makkajo'xori asosida tayyorlangan har xil ziravorlardan murakkab foydalanish bilan mashhur. Bugungi kunda biz iste'mol qilayotgan turli xil ziravorlar, masalan, qora qalampir shu yerdan kelib chiqadi, shuning uchun hindular ularga nisbatan g'ayrioddiy muomalaga ega. Biroq, bu oziq-ovqat allergiya bilan kasallanganlar uchun biroz xavfli bo'lishi mumkin, bunday achchiq ovqatga ega bo'lgan, bir nechta odam qiyin bo'lishi mumkin.

Hindistonga borganingizdan so'ng, odatiy taomlar mavjud, chunki gastronomiya har doim har bir mamlakat madaniyatining muhim qismidir. Tandir tovuqi - bu qatiqda marinadlangan va tandir ziravorlari bilan ishlangan qovurilgan tovuq taomidir. Sizga tanish tuyulishi mumkin bo'lgan boshqa taomlar ham bor, masalan ziravorlar aralashmasi bo'lgan guruch, chunki ziravorlar hind oshxonasida juda muhimligini unutmasligimiz kerak. Hind pizza yoki utathaappam - odatdagi pitszalarga o'xshash sabzavot va boshqa ingredientlar bilan yasmiq unidan va guruch unidan tayyorlangan xamirning asosidir. Shirinliklar bo'limida siz jalebi, siropga botirilgan, o'ziga xos to'q sariq rangga va o'ralgan konusning shakliga ega bo'lgan shirin xamir bor.

Hind madaniyati u ushbu mamlakatda yashovchi yuzdan ortiq etnik guruhlar o'rtasida yuzaga keladigan barcha madaniy, badiiy, diniy va ijtimoiy hodisalarni qamrab oladi. Hududning kattaligi va uning mintaqalari o'rtasidagi farqlar ko'plab an'analar, urf-odatlar, tillar va gastronomiya turlarini mavjud bo'lishiga olib keladi.

⁵ „How rice farming may have spread across the ancient world“ (en). www.science.org. Qaraldi: 26-oktyabr 2021-yil.

Madaniyatning shakllanishiga eng katta ta'sir ko'rsatadigan omillardan biri bu dindir. Hindiston misolida ular orasida katta yoki ozgina bag'rikenglik bilan birga yashaydigan bir nechta mavjud. Ba'zilari hinduizm, buddizm, sihizm yoki jaynizm kabi o'z mamlakatlarida tug'ilganlar, boshqalari, masalan, islom yoki nasroniylik, turli xil tarixiy davrlarda chet eldan kelganlar.

Darhaqiqat, Xindistonning madaniy tarixini belgilaydigan voqealardan biri X asrdan boshlab islomiy bosqinlar bo'lgan, shuningdek, til, kiyim yoki gastronomiyada ko'rinib turganidek, fors yoki turk kabi boshqa madaniyatlar ham ta'sir ko'rsatgan..

Kelib chiqishi va tarixi

Hindistonning Madhya-Pradesh shtatidagi Bximbetskada topilgan g'or rasmlari tosh davrida bu hudud yashaganligini tasdiqlaydi.

Tarixchilarning ta'kidlashicha, odamlarning dastlabki yashash joylari miloddan avvalgi 6000 yillarga to'g'ri keladi. C., xususan, Hind vodiysida. Miloddan avvalgi 3 300 yil. C., hududning hukmronligi miloddan avvalgi 500 yilgacha davom etgan hind madaniyatini keltirib chiqaradi.

XULOSA: Hind vodiysi sivilizatsiyasini Misr yoki Mesopotamiya bilan taqqoslash mumkin edi. U hozirgi Pokistonda joylashgan va daryo vodiysida Harappa yoki Mohenjo-Daro kabi muhim shaharlarni qurgan. Ushbu madaniyat qishloq xo'jaligi, bronza metallurgiyasi va savdo-sotiq bilan shug'ullangan. Din shirk edi va Ona ma'buda va o'rmon hayvonlariga sig'inardi.⁶

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Avdiyev, I. *Hind madaniyati* — 705 bet.
John Keay (2012), *India: A History*, 2nd Ed – Revised and Updated, Grove Press / Harper Collins, [ISBN 978-0-8021-4558-1](https://doi.org/10.1007/978-0-8021-4558-1), see Introduction and Chapters 3 through 11
2. Mohammada, Malika (2007), *The foundations of the composite culture in India*, Aakar Books, [ISBN 81-89833-18-9](https://doi.org/10.1007/978-81-89833-18-9)

⁶ „British legacy alive and kicking in India“ (en). *Reuters* (15-avgust 2007-yil). Qaraldi: 9-aprel 2022-yil.
www.tadqiqotlar.uz

3. Lévi, Sylvain. *Pre-Aryan and Pre-Dravidian in India* (en). Asian Educational Services, 1993. ISBN 978-81-206-0772-9.
4. Lévi, Sylvain. *Pre-Aryan and Pre-Dravidian in India* (en). Asian Educational Services, 1993. ISBN 978-81-206-0772-9. „It has been further proved that not only linguistic but also certain cultural and political facts of ancient India, can be explained by Austroasiatic (Mon-Khmer) elements.“
5. „How rice farming may have spread across the ancient world“ (en). *www.science.org*. Qaraldi: 26-oktyabr 2021-yil.
6. „British legacy alive and kicking in India“ (en). *Reuters* (15-avgust 2007-yil). Qaraldi: 9-aprel 2022-yil.